

Щодо відстрочки сплати державного мита в арбітражних судах

У господарських спорах, що розглядаються арбітражними судами, зі сторін стягується державне мито. Призначення його в тому, щоб, з одного боку, відшкодувати державі витрати на утримання арбітражних судів, а з іншого — запобігати виникненню необґрунтованих, безпредметних суперечок, оскільки останні вносять дезорганізацію в господарські взаємовідносини.

Для досягнення цієї двоєдиної мети важливе значення має розмір та порядок стягнення державного мита. Зараз українські підприємства знаходяться в скрутному економічному становищі, коштів не вистачає навіть для своєчасної виплати заробітної плати та погашення податків, тому вирішення даного питання має надзвичайне значення.

Безперечно, держава розуміє проблеми підприємців і намагається їх вирішувати. Так, в останні роки розмір державного мита декілька разів істотно змінювався. Згідно з Декретом Кабінету Міністрів України від 21 січня 1993 р. «Про державне мито» у майнових спорах він дорівнював 10 відсоткам від ціни позову. Звичайно, такий розмір був надмірним, тому Законом від 11 липня 1995 р. «Про внесення змін і доповнень в деякі законодавчі акти України» державне мито у таких спорах в арбітражних судах було зменшено вдвічі¹. Однак кількість суперечок в судах продовжувала зменшуватися.

Тому 18 листопада 1999 р. було прийнято Закон про зниження розміру державного мита в арбітражних судах у майнових спорах до одного відсотка, але не менше трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян². Заступник голови ДПАУ О. Шитря в зв'язку з цим зазначив, що зниження ставки буде сприяти збільшенню кількості таких суперечок, вирішенню їх в судовому порядку, але також підкреслив, що таке зниження призведе до втрат бюджету на суму біля 51 млн. грн³. Дане твердження, звичайно, не безперечне, оскільки збільшення в результаті цього кількості звернень до суду може покрити значну частину «втрат бюджету».

При цьому слід зауважити, що у разі, якщо підприємству контрагенти винні значні суми, то стягнути їх через суд він не має можливості, оскільки коштів для сплати державного мита навіть в один відсоток ціни позову в нього немає. А без цього позовна заява до розгляду не приймається, про що вказано в Інструкції про порядок обчислення і стягнення державного мита, затвердженій наказом Головної державної податкової інспекції від 22 квітня 1993 р. № 15: у справах, які розглядаються арбітражними судами, державне мито стягується до подачі позовної заяви. Отже, виходить — активи у підприємства є, але вони знаходяться у його боржників, і стягнути їх воно не може у зв'язку з відсутністю коштів на сплату державного мита.

Скрутне становище штовхає підприємців та юристів на пошук способу ухилення від сплати державного мита при зверненні з майновим позовом в арбітражний суд. Так, господарські організації іноді пред'являють претензію на всю суму спору, а позов на мінімальну, а протягом процесу згідно зі ст. 22 Арбітражного процесуального кодексу України збільшують його розмір до дійсної суми.

Один з таких способів детально виклав Ю.Дубок у своїй статті «Процесуальне законодавство для підприємців або практичні рекомендації щодо подолання проблеми передплати держмита за майновими позовами в державних арбітражних судах України та Російської Федерації»⁴, викриваючи прогалину в праві. Зміст його зводиться до того, щозгідно з ч. 4 ст. 22 АПК позивач вправі до прийняття рішення у справі збільшити розмір позовних вимог за умови додержання встановленого порядку доарбітражного врегулювання спору в цій частині. Відповідно до ч. 2 ст. 46 АПК у разі збільшення розміру позовних вимог недоплачена сума державного мита доплачується чи стягується згідно з новою ціною позову. І знову постає питання: коли доплачується держмитом — одразу при збільшенні позову чи після прийняття рішення судом? З цього питання Вищий арбітражний суд України в роз'ясненні від 4 березня 1998 р. № 02-5/78 «Про деякі питання практики застосування розділу VI Арбітражного

¹ Відомості Верховної Ради України. — 1995 — № 30. — Ст. 229.

² Закон України «Про внесення зміни до статті 3 Декрету Кабінету Міністрів України «Про державне мито» // Офіційний вісник України. — 1999. — № 50.

³ Карпенко О. Суды подешевели // Бизнес. — 1999. — № 47. — С. 77.

⁴ Бизнес. - 1999. - № 1-2. - С. 31-33.

© Т.Степанова, 2000

процесуального кодексу України» вказав, що у випадку, якщо позивач збільшив розмір позовних вимог і не сплатив державне мито із збільшеної суми, суд повинен стягнути з позивача недоплачене мито в доход державного бюджету. Тобто, в цьому випадку арбітражний суд (враховуючи ускладнення позивача) розглядає позов у повному обсязі без доплати державного мита по збільшеній сумі, а потім стягує його *при винесенні рішення*. Таким чином, фактично надається відстрочка щодо його сплати. Це положення, безперечно, має позитивне значення щодо підвищення рівня організації господарських взаємовідносин.

Важливим моментом також є те, що арбітражний суд при будь-якому рішенні у справі стягує або досягує держмити з позивача, а вже потім у разі задоволення його вимог воно повертається йому від відповідача (навіть чи це є правильним у тих випадках, коли позов задовольняється).

Наказ арбітражного суду про досягання державного мита направляється до податкового органу, який на його підставі виписує платіжний документ на безспірне списання державного мита та направляє його до банку, що обслуговує кредитора. Але оскільки у останнього грошові кошти відсутні, цей платіжний документ передається до картотеки № 2 та виконується в разі надходження коштів.

Проте при цьому підприємство, що має на своєму розрахунковому рахунку картотеку № 2 та не має грошових коштів для сплати державного мита, може отримати рішення арбітражного суду на стягнення заборгованості з третьої особи на свою користь без попередньої його сплати в повному обсязі.

Безперечно, з точки зору права такі дії підприємця є незаконними, хоча й відсуджують його законні гроші. Крім того, суддя має право також відкласти справу до сплати мита. Однак наведена ситуація виявляє важливу проблему — прогалину в законодавстві, яку треба негайно вирішувати. Виходячи з зазначеного вище, вважаю, законодавцю необхідно поглянути на питання сплати державного мита з іншого боку та істотно змінити *порядок його стягнення*. зокрема, ввести інститути *відстрочки* та *розстрочки* сплати останнього.

З цього приводу цікавим та корисним є досвід Російської Федерації, оскільки там підприємець-кредитор при зверненні з позовом до арбітражного суду проблему державного мита може подолати значно простіше за умови існування відстрочки його сплати.

Звичайно, при здійсненні такої процедури також є можливість ухилення від його сплати. Так, згідно з постановою Вищого арбітражного суду Російської Федерації від 20 березня 1997 р. № 6 позивач зобов'язаний разом з клопотанням про відстрочку сплати державного мита подавати арбітражному суду довідку банку, який обслуговує позивача, про відсутність на його розрахунковому рахунку грошових коштів³. Цю довідку можна отримати навіть при відсутності коштів на рахунку протягом однієї доби. Тобто, позивач може на один день зняти всі кошти з рахунку, отримати довідку банку, а на другий день покласти їх на рахунок. Тому, вважаю, необхідно погодитися з Ю. Дубком, що доцільно було б вимагати довідку банку, який обслуговує позивача, про відсутність на розрахунковому рахунку позивача грошових коштів, наприклад, за останні три місяці, а також довідку податкового органу з інформацією про банківські рахунки, які має позивач.

У будь-якому випадку, згідно з законодавством і практикою Російської Федерації, відсутність коштів у позивача для сплати державного мита не є перешкодою для звернення до суду, і йому не потрібно перекручувати факти, пред'являючи позов спочатку в заниженому розмірі, а потім збільшуючи його протягом розгляду справи. Крім того, на мою думку, основна мета діяльності суду — не поповнення державного бюджету, а здійснення правосуддя. Тому будівництво в Україні правової держави для встановлення справедливості вимагає несення фінансових втрат. Однак у даному випадку при задоволенні позову такі втрати буде віднесено на рахунок відповідача, а при незадоволенні — на позивача, тому інтереси держави не буде уражено.

Більш логічним і практично зручним також є стягнення несплаченої або недоплаченої суми при задоволенні позову безпосередньо з відповідача, а не з позивача, як це робиться у нас.

Чинний порядок сплати держмити в Російській Федерації, вважаю, є більш вдалим, ніж в Україні, хоча остання з цього приводу теж має позитивний досвід. Так, відповідно до ч. 4 ст. 63 Цивільного процесуального кодексу України «суд або суддя, виходячи з майнового стану громадянина, вправі звільнити його від сплати судових витрат у доход держави» (хоча, на мою думку, поняття «вправі» законодавцю необхідно замінити на термін «зобов'язаний», та додатково закріпити вимоги, за умови виконання яких суд буде нести обов'язок надати такі пільги).

Тому, вважаю, слід внести необхідні доповнення та зміни в розділ VI Арбітражного процесуального кодексу, в Інструкцію про порядок обчислення і стягнення державного мита та скоригувати арбітражну практику.

³ Юридический консультант. — 1997. — № 4 (апрель).

Важливим у розв'язанні проблеми законодавчого урегулювання державного мита в арбітражному процесі, на мій погляд, є закріплення в Арбітражному процесуальному кодексі України:

— положення про те, що відсутність у позивача на момент пред'явлення позову грошових коштів для сплати державного мита не повинна перешкоджати здійсненню його права на пред'явлення позову стосовно захисту своїх майнових прав;

— інститутів розстрочки та відстрочки сплати державного мита;

— обов'язку позивача за умови направлення позову з клопотанням про відстрочку сплати державного мита подавати арбітражному суду довідку банку, який обслуговує позивача, про відсутність на його розрахунковому рахунку грошових коштів за останні три місяці або півроку, а також довідку податкового органу з інформацією про банківські рахунки, які має позивач;

— положення про те, що у разі отримання таких документів суд зобов'язаний (не «вправі», а «зобов'язаний») надати розстрочку або відстрочку сплати державного мита;

— положення про те, що у разі задоволення позову (при наданні відстрочки сплати державного мита) арбітражному суду необхідно стягувати його в доход бюджету безпосередньо з відповідача.

Дані положення забезпечать надійніший захист порушених прав та інтересів господарюючих суб'єктів, усунуть перешкоди для звернення до арбітражного суду.

Закріплення в новому Законі вищезазначених положень сприятиме зміцненню правопорядку, розширенню звернення суб'єктів підприємницької діяльності в арбітражні суди за захистом своїх порушених прав та інтересів.

Т. СТЕПАНОВА

*(Одеський національний університет
ім. І.І. Мечникова)*

Рекомендовано до друку кафедрою адміністративного та підприємницького права економіко-правового факультету Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова.

Семінар

«Правові та естетичні аспекти охорони інтелектуальної власності артистів-виконавців та виробників фонограм»

28—30 вересня 2000 р. відбувся 4-й Всеукраїнський науково-практичний семінар (з міжнародною участю), організатором якого було Авторське-правове товариство. В організації семінару також взяли участь Міністерство культури і мистецтв України, Українське агентство з авторських та суміжних прав, Спілка юристів України, Український культурний фонд, Українське представництво IFPI, а також правничі фірми «Юріс» та «Інтелект». Серед учасників семінару — представники міністерств, відомств, установ, науковці, юристи, представники в справах інтелектуальної власності, керівники творчих організацій, об'єднання авторів, а також представники фонографічної індустрії.

Вперше проект проведення такого семінару підтримала Міжнародна федерація фонографічної індустрії (IFPI), представники якої виступили на семінарі.

Мета семінару — обговорення питань стану та перспективи захисту прав інтелектуальної власності артистів-виконавців, правові та естетичні аспекти музичного виконавства, підготовка рекомендацій, спрямованих на поліпшення правової охорони в галузі, аналіз відповідності законодавства України вимогам Угоди TRIPS, а також обговорення заходів щодо боротьби з піратством.

Увагу присутніх привернули доповіді провідних фахівців з цієї проблеми, юристів, науковців, практичних працівників. Відбулася гостра і цікава дискусія з розглянутих питань, яка торкалася також проблеми удосконалення нормативно-правової бази та судочинства.

Л.ТИМОФІЄНКО

*науковий керівник семінару, виконавчий директор
Авторсько-правового товариства*